

Јасмина ДЕЛЧЕВА

ПОДГОТОВКА НА УЧИТЕЛСКИ И НАСТАВНИЧКИ КАДРИ ВО ПРВИОТ ПЕРИОД ПО ОСЛОБОДУВАЊЕТО НА МАКЕДОНИЈА (1944 - 1958)

По ослободувањето на Македонија, како што е познато, се извршени коренити промени во сите домени на општественото живеење. Во тој контекст треба да се посматраат и промените во доменот на воспитанието и образованието.

За да одговори на новите потреби, Поверенството за просвета при АСНОМ, и покрај тешките и сеуште воени услови за работа, веднаш пристапило кон изработка на низа документи релевантни на организацијата, содржината и реализацијата на воспитно-образовната дејност во основните училишта. Помеѓу нив посебно значајни се: Првиот наставен план за задолжително основно образование, Раководството за учителите од долниот курс на основното училиште во Македонија и некои други документи со кои се регулирале овие прашања, кои потоа веднаш биле испратени до органите на власта на натамошна разработка и практична реализација.

Посебен придонес во реализацијата на новиот концепт на основношколското воспитание и образование дале наставниците (учителите), кои со ретка упорност и ентузијазам успеале да го одржат и да го афирмираат новото основно училиште. Меѓутоа, тоа не била лесна задача од причини што во Македонија многу сериозно се поставувало прашањето за квалификуван наставен кадар. Стручен кадар, кој ќе биде способен да ги реализира целите на воспитанието и образованието, во нашата Република немало доволно. Било повеќе од јасно дека тоа не можат да го реализираат сè на сè 312 учители, колку што ги имало непосредно по Војната¹ и тоа како за македонските така и за учениците на албански и турски јазик.

Ваквото тешко наследство, се разбира, условило веднаш да се преземаат мерки за организирано оспособување на наставен кадар. За какви мерки се работи, најдобро може да се согледа од Напатствијата за работа на народно-ослободителните одбори од 15.11.1944 година, упатени од Президиумот на АСНОМ, во кои, меѓу другото, станува збор и за грижата на НОО за обезбедување стручен учителски кадар.

¹ Педагошка енциклопедија 1, Нови Сад, 1989, стр. 354.

Овој документ, кој се однесува за отворање на училиштата во Македонија, го донесува и податокот дека "за Вардарска Македонија се потребни 3.000 учители, но бројот со кој располагаме е сосема мал". Во продолжение уште се вели: "Имајќи го предвид ова императивно се налага отворање на курсеви за основни учители. Курсевите ќе ги организираат НОО, а предавањата ќе се држат од учители-специјалисти. Курсевите ќе ги посетуваат сите матуранти-ки, учениците со завршен VI и VII клас гимназија, без разлика на вера и национална припадност. Курсевите ќе треба да траат најмалку две недели."²

Поради недостигот од учителски кадар, НОО се обратиле и до воените области со молба да ги ослободат од воената обврска учениците и интелектуалците, за да можат и тие да се вклучат во курсевите за оспособување на учителски кадри. Веднаш потоа се пристапило кон организирање на тие курсеви на кои младите учители требало да се оспособат за изведување на наставата и вонучилишните активности, како и за водење на училишната документација.

Курсеви за оспособување на основношколски учители всушност постоеле и порано. Меѓу првите се смета курсот во Крушево, кој се одржал во втората половина на септември 1944 година, потоа во селото Бегниште - Тиквешко, исто така во втората половина на септември 1944 година, како и во некои други места во Македонија. Меѓу подобро организираните курсеви се смета оној во селото Серменин - Гевгелиско, одржан од 23 до 31 октомври 1944 година "со кое се означува и раѓањето на нашето повоеено национално школство на територијата на Гевгелиско-дојранско-валандовскиот регион"³.

Од споменатите курсеви за подготовка на учителски кадар за основните училишта, посебно го издвојуваме неколкудневниот учителски курс во Ресен, одржан кон крајот на 1944 година, на кој младите учители биле запознати со основните елементи од изведувањето на воспитно-образовната работа во училиштата, и тоа за македонските ученици кои живеат на територијата на Албанија. Покрај тоа, слушателите на курсот добиле и посебни инструкции за афирмацијата на македонскиот јазик во новата средина и авторитетот на македонскиот учител.

Паралелно со организирањето учителски курсеви за изведување настава на македонски наставен јазик се организирале и курсеви за учители на турски и албански наставен јазик. Такви курсеви биле организирани во Тетово, Дебар, Струмица и во некои други места

Отворање учителски школи во Македонија

И покрај бројните неколкудневни курсеви, на кои идните учители се здобивале со елементарни знаења за извршување на воспитно-образовните задачи во основните училишта, потребата од учителски

² М-р Д. Гелев: Народните учители во НОВ во Југоисточна Македонија во учебната 1944-45 година, Штип, 1985, стр. 81-82.

³ Ристо Елимов: Факелот од Серменин, Гевгелија, 1974, стр. 33.

кадар во Македонија, во периодот веднаш по ослободувањето, сеуште била многу голема. Освен тоа, било присутно и сознанието дека неколкудневните курсеви биле недоволни за поцелосна подготовка на идните учители за успешно извршување на претстојните обврски. Затоа, президиумот на АСНОМ, на седницата одржана во Манастирот Прохор Пчински на 2-5 септември 1944 година, донел решение за отворање учителска школа.⁴

Првобитно било замислено учителската школа да биде лоцирана во Охрид, ако за тоа постојат услови, а ако не, тогаш да се отвори во Скопје. Со решение на Президиумот, од декември 1944 година, било одлучено учителската школа сепак да се отвори во Скопје. И така, на први март 1945 година, во Скопје, отпочнала со работа Учителската школа "Никола Карев", прва од ваков вид во ослободена Македонија.

Основањето на Учителската школа "Никола Карев" во Скопје претставува посебна етапа во напорите на нашата Република за оспособување сопствен наставно-воспитен кадар. Меѓутоа, набргу станало јасно дека капацитетот на оваа школа не ќе може така бргу да ги задоволи огромните потреби од учителски кадар во Републиката. Затоа, нешто подоцна отпочнале со работа и учителските школи во Штип (учебна 1945/46 год.) и Битола (учебна 1946/47 год.). Со ваквото лоцирање на учителските школи бездруго се сакало во нив да бидат опфатени ученици од целата територија на Македонија. И навистина, одзивот на учениците бил голем, дотолку повеќе што сите три учителски школи биле од интернатски тип. Само во првата учебна година во скопската учителска школа биле запишани 312 ученици (185 машки и 127 женски); во штипската - 44 (17 машки и 27 женски) и во битолската - 184 (74 машки и 110 женски).⁵ Бројот на учениците од година во година постојано се зголемувал, а покрај паралелките за учители на македонски наставен јазик, постоеле и паралелки за учители на албански и турски наставен јазик.

По однос на условите во кои работеле, учителските школи ја делеле судбината на другите средни школи во Републиката.

Сепак, тие биле во нешто подобра положба, од причини што во нив бил вработен одбран наставен кадар, најдобриот со кој во тоа време располагала Македонија. Тоа биле и разбирливо ако се има предвид дека се работело за кадровски школи во кои се формирал идниот учителски кадар во Македонија. Освен интернат учителските школи имале и свои вежбални во кои се увежбувала практичната настава. Учењето било организирано, што се на се создавало поволни услови за формирање квалитетен учителски кадар, толку потребен на Републиката. Како резултат на успешната работа на учителските школи, од формирањето до нивното укинување во 1963 година, со учите-

⁴ Решение за установување на учителската школа. Архив на Македонија, Скопје, фонд АСНОМ, 1944, к.4

⁵ Нада Јурукова: Основното воспитание и образование во Македонија (1944-1950), Скопје, 1990, стр.131.

лска диплома се здобиле 11.024 учители, од кои 8.357 на македонски, 2.354 на албански и 331 на турски јазик.⁶

Летни учителски курсеви

И покрај тоа што бројот на редовните ученици во учителските школи во Македонија од година на година постојано се зголемувал, сепак бил далеку помал од бројот на потребните учители. Затоа, Министерството за просвета на НРМ,⁷ во април 1945 година, донело решение при учителските школи да се отворат летни учителски курсеви во траење од три месеци.⁸ Притоа, испратило и препорака до соодветните просветни органи во Републиката тие да се погрижат да направат што подобар избор на кандидатите кои ќе ги посетуваат овие курсеви.

Првите тримесечни учителски курсеви отпочнале со работа во летото 1945 година, за време на училишниот распуст. Постоеле два вида курсеви: виш учителски курс, кој го посетувале ученици со завршен VI, VII и VIII клас гимназија (сегашни II, III и IV клас) или ученици од други средни школи на ова ниво, на кој се оспособувал редовен учителски кадар, и нижи учителски курс, кој го посетувале ученици со завршен IV и V клас гимназија (сегашни VIII одделение и I клас) или други соодветни школи на ова ниво, на кој се оспособувале *времени* основни учители. Поради повисокиот степен на образование вишиот курс траел само едно тромесечје, а посетителите кои со успех го завршиле добивале свидетелство рангирано на завршено средно образование и квалификација редовен учител. За разлика од вишиот, нижиот курс, пак, траел две или три сукцесивни тромесечја. По завршувањето и на овие курсеви кандидатите, исто така, се здобивале со свидетелство во ранг на средно образование и квалификација редовен учител. Освен летните учителски курсеви, учителски паралелки се отворале и при постојните гимназии и други средни школи. Со ваквите интервенции, потребата од учителски кадар, посебно за основното образование, била значително ублажена.

Паралелно со учителските курсеви за потребите на основното образование на македонски јазик, Министерството за просвета на НРМ организирано курсеви и за учители на националностите: Албанци и Турци. Меѓутоа, поради недостиг на кандидати со соодветно образование, на овие курсеви се примале и слушатели со пониско образование, дури и со завршено IV одделение. Затоа пак овој нижи учителски курс траел една цела учебна година.⁹

⁶ Податоците се земени од годишните извештаи на учителските школи во Скопје, Штип и Битола.

⁷ Поверенството за просвета, на Второто заседание на АСНОМ е преименувано во Министерство за просвета на НРМ.

⁸ Решение за отворање летни курсеви за оспособување учители во летото 1945 год. Архив на Македонија: Министерство за просвета на НРМ, К.34.

⁹ Архив на Македонија: Министерство за просвета на НРМ, Скопје, к.112.

Организацијата и реализацијата на наставата на летните учителски курсеви се изведувала според наставниот план и програма за учителските школи, се разбира во скратен вид.

Курс за наставници во нижите класови на гимназиите

Учителските школи во Републиката и летните курсеви за основни учители само ја ублажиле потребата од учителски кадар за нижите одделенија на основното училиште. Но, тоа не било случај со потребите од наставници за нижите класови на гимназиите, односно вишите одделенија на основното училиште. Недоволниот број наставници за овој степен на образование претставувал еден од најгорливите проблеми на нашето повоено школство. Затоа, Министерството за просвета на НР Македонија, кон решавањето на овој проблем пристапило со организирање едногодишен курс, познат како Виш едногодишен курс за преподаватели во долните класови на гимназиите. Овој курс, всушност, значел почеток во создавањето наставнички кадар на ниво на виша стручна подготовка за изведување предметна настава во долните класови на гимназиите, односно вишите одделенија на основното училиште.

Вишиот едногодишен курс за предметна настава отпочнал со работа во октомври 1945 година, во Скопје. Курсот траел дванаесет месеци без прекин и завршил на крајот од месец септември 1956 година.¹⁰ Посетителите на курсот биле кандидати со оформено средно образование, односно завршена гимназија, а за изведување на наставата биле ангажирани поистакнати просветни работници, со кои во тоа време располагала Македонија. Наставата се изведувала по групи и тоа: Група за македонски јазик со литература; Група за историја и географија; Група за математика и физика и Група за биологија и хемија. Покрај предметите од потесното наставно подрачје, кандидатите слушале предавања и од општата група предмети, како и од педагошките науки: општа педагогија, општа и детска психологија, дидактика, методика и др. Се работело интензивно. Наставата се одржувала и пред и попладне. Попладнето обично се изведувале семинарските вежби, како и хоспитациите и практичните вежби по методика. Со други зборови, организацијата на наставата и другите форми на работа биле на ниво на наставната програма на виша педагошка школа.

Курсот го посетувале 101 кандидат, и тоа: на Групата за македонски јазик со литература 28; на Групата по историја и географија - 23; на Групата за математика и физика - 28 и на групата за биологија и хемија - 22 кандидати.¹¹ Со овие бројки, меѓутоа, ни оддалеку не се задоволувале потребите од овој вид наставници. Затоа, за да се омасови

¹⁰ Д-р Војо Кушевски: Дваесетгодишнина од среќавањето на првата генерација на вишиот наставнички кадар по ослободувањето, Просветно дело бр. 1-2, 1967, Скопје, стр. 106-108.

¹¹ Нада Јурукова: Основното воспитание и образование во Македонија (1944-1950), Скопје, 1990, стр.137.

со нови посетители Министерството за просвета на НРМ им овозможило на вработените учители, кои имале оформено средно образование, да можат да ја следат наставата на Вишиот курс за наставници по завршувањето на учебната година, за време на летниот распуст. Новите кандидати, со некои дополнителни мерки и помошта од редовните слушатели, успешно се вклопиле во наставниот процес. Многумина од нив успеале да го совладаат изминатото наставно градиво и со успех да го завршат курсот.

Завршените кандидати, потоа биле назначувани за наставници во нижите класови на гимназиите, односно вишите одделенија на основните училишта, со признат степен на завршено више образование.¹² Некои од нив изведувале настава и во вишите класови на гимназиите и другите средни школи. Меѓутоа, и со оваа акција сепак само делумно се пополнила големата празнина. Потребата од овој вид наставници и натаму останувала неразрешен проблем.

Во повоениот период биле одржани и други курсеви за оспособување на учителски и наставнички кадар, меѓу кои посебно ги издвојуваме: *курсови за народни учители за Пиринска Македонија и учителските курсеви во Егејска Македонија*¹².

Курсот за народни учители за Пиринска Македонија дошол како одговор на барањето на Владата на Народна Република Бугарија, во Пиринска Македонија да се испрати поголема група културни и просветни работници.¹³

Владата на Народна Република Македонија, пак, позитивно одговорила на ова барање и веднаш пристапила кон подготовки со тоа што во септември 1947 година организирила петнаесетодневен подготвителен учителски курс во Скопје а кон крајот на ноември и крајот на декември истата година, во два наврати, во Пиринска Македонија испратила 93 учители и други културни работници¹⁴ со задача во тамошните училишта да изведуваат настава по мајчин јазик и национална историја, како и да вршат и други културно-просветни дејности меѓу месното население. Со овој акт, всушност биле поставени основите на една нова епоха во односите помеѓу бугарскиот и македонскиот народ. Меѓутоа ваквата практика, за жал, траела кратко, само една учебна година. Со Резолуцијата на Информбирото од 1948 година биле прекинати силните стремежи на Македонците-Пиринци за национално ослободување и присоединување кон НР Македонија.

¹² Владата на НРМ, во 1951 год. донела Уредба за уредување рангот на Едногодишниот курс преподаватели во долните класови на гимназиите. Архив на Макед. фронт Минист. за просвета, кн.98.

¹³ По пропаѓањето на монархијата и прогласувањето на Народна Република Бугарија а посебно во резолуцијата на X-от пленум на ЦК на бугарската работничка партија (комунисти) од 9-10.08.1946 г. на Македонците во Пиринска Македонија им била дадена одредена културна автономија. Со тоа биле создадени можности за слободен развој на Македонската култура и изучувањето на македонскиот јазик и историја во училиштата од овој дел на Македонија. Инаку, спогодбата за културна автономија на Македонците од Пиринска Македонија била постигната на Бледските разговори помеѓу делегацијата на ФНРЈ, предводена од Ј.Б.Тито и делегацијата на НР Бугарија, предводена од претседателот на владата Георги Димитров, одржани на 30,31 јули и 1 август 1947 год.

¹⁴ Митко Илиев: Сведоци, Скопје, 1979, стр.9

Организатори и реализатори на учителските курсеви во егејскиот дел на Македонија, пак, во прв ред биле учителите, кои, иако школувани во грчки училишта, во текот на Граѓанската војна (1940-49 година)¹⁵ несебично се прифатиле кон организирање училишна мрежа и подготовка на учителски кадар за изведување настава на мајчин македонски јазик во овој дел на Македонија. И кога во август 1947 година, Привремената демократска влада донела Закон за отворање на училишта за малцинствата во Грција, во кои наставата ќе се изведува на мајчин јазик, македонските учители брзо реагирале на оваа одлука. Меѓу плејадата други, со своето залагање посебно се истакнувале Лазо Ангеловски од с. Граждино - Леринско, Мирка Гинова од с. Росилово - Воденско, Лазо Трповски од с. Герман - Леринско и други.

Под раководство на Лазо Ангеловски бил организиран и курс за македонските учители, на кој и самиот држел предавања за македонскиот јазик и историја, а потоа ја организирал и целокупната училишна мрежа во Егејска Македонија. До април 1948 година, во овој дел на Македонија биле отворени 180 училишта со околу десет илјади ученици.¹⁶

Македонските учители сесрдно биле прифатени, како од учениците така и од возрасното население. Меѓутоа, со враќањето на предвоениот режим во Грција, биле забранети и сите активности за Македонците. Едно по едно, македонските училишта почнале да згаснуваат. Но, иако постоеле само кратко време тие одиграле значајна улога во зачувувањето на македонскиот идентитет во овој дел на Македонија.

Конституирање на вишите педагошки школи

Учителските школи, летните учителски курсеви и едногодишниот виш курс за наставници во нижите класови на гимназиите, иако одиграле значајна улога во оспособувањето на учителски и наставнички кадар, сеуште целосно не го разрешиле проблемот. Тоа посебно се однесувало на огромната потреба од наставници за вишите одделенија на основното училиште, кои не можеле да се очекуваат од учителските школи. Не поминало многу време кога тие школи биле и надраснати од потребите на времето за постручни кадри во образованието, и тоа не само за вишите туку и за нижите одделенија. Од друга страна, и настојувањата политиката за опфаќање на сите деца со задолжително

¹⁵) Во текот на Народно-ослободителната борба и Граѓанската војна во Грција (1940-1949 год.) македонскиот народ масовно се вклучил во борбата против окупаторот и монархофашистичката власт во Грција, формирајќи свои партизански одреди и свои народно-ослободителни организации, кои се грижеле за афирмацијата на својата култура, како и за отворање училишта на свој мајчин јазик.

¹⁶) Од рефератот на Фани Буцкова, поднесен на Симпозиумот 40 години слободен развој на воспитанието и образованието во Македонија, Струга, 13.10.1983 год.

осумгодишно образование што поцелосно да се реализира, довеле до збогатување на воспитно-образовната структура, како и до одредени промени во програмите на основното образование и квалитетот на воспитно-образовната работа. Тоа, пак, ја условило потребата од зголемување на степенот на образованието, односно образованието на наставните кадри за одделенската настава, како и оние за предметната настава во основното училиште, да се одвива на вишите педагошки школи.

Првата виша педагошка школа во Македонија била формирана во Скопје 1947 година, со задача "да ги оспособи своите слушатели за преподаватели во нижите класови на средните училишта и вишите одделенија на основното училиште".¹⁷ Подоцна виши педагошки школи биле формирани во Штип, 1959 година, и во Битола, 1964 година.

Според Уредбата за основање на вишата педагошка школа во Скопје и Правилникот за организација на работата на истата, било предвидено студиите да траат една година за редовните и две години за вонредните студенти. За вонредни студенти се сметале слушателите кои биле вработени како учители или наставници и сакале своето образование да го оформат на повисок степен. Едногодишните студии секако биле условени од големите потреби од наставен кадар за предметната настава. Меѓутоа, набргу се согледало дека тоа било недоволно и за да се подобри квалитетот на студиумот веќе во учебната 1948-49 година времетраењето на студирањето било продолжено на две години.

На Вишата педагошка школа во Скопје постоеле пет наставни групи: за македонски јазик и книжевност; руски и српскохрватски јазик; историја и географија; биологија и хемија и математика и физика. Освен предметите од потесната специјалност, на групите се изучувале и општи предмети, посебно од националната група предмети: македонски јазик, кој што бил задолжителен за сите групи, историја, географија и други како и предмети од педагошката група: општа педагогија, детска и педагошка психологија, методиките на соодветните наставни дисциплини итн. Подоцна, 1950 година, биле направени одредени организациски промени така што Групата за историја и географија и Групата за биологија и хемија се поделиле и продолжиле да егзистираат како посебни групи. Се сметало дека со ваквата поделба студентите во текот на двегодишното студирање ќе се здобијат со посолидно стручно образование од предметите за кои се определиле. Меѓутоа, практиката покажала дека ваквата поделба не била добра, зашто поради ограничениот број часови со кои биле застапени овие наставни дисциплини во наставните планови, наставниците често биле принудени да дополнуваат часови од други, најчесто сродни наставни предмети. Затоа, на Советувањето што се одржало во Белград на 4 и 5 септември

¹⁷⁾ Од Уредбата на Владата на НРМ. Педагошка академија "Климент Охридски", 1947-1972, Скопје, 1972, стр. 6.

1951 година ¹⁸ и на кое се расправало за организациските проблеми на вишите педагошки школи, односно дали наставните групи да бидат застапени со по еден или два главни предмети, се одлучило секоја наставна група да биде двопредметна, а предметите да имаат рамноправен третман. Во 1951-52 година Групата за руски јазик била укината а се основала Група за француски јазик. Исто така, почнувајќи од оваа учебна година времетраењето на студирањето било изедначено на две години, како за редовните така и за вонредните студенти.

Во периодот што следува потоа, Вишата педагошка школа во Скопје успешно се вклопила со својот придонес во општите напори за оспособување кадри за образованието во нашата Република, како и во подобрувањето на неговата квалификациона структура. Меѓутоа, реформата на основното образование од 1958 година предизвикала одредени реформски зафати и во подготовката на наставниот кадар. Затоа, во наредните години биле извршени посуштествени структурни промени во студиите на вишите педагошки школи, така што овие високообразовни установи во Македонија, во 1961 година прераснале во педагошки академии. Како такви тие постојат и денес.

Jasmina DELČEVA

**FORMATION DES CADRES D'INSTITUTAIRES ET
D'ENSEIGNANTS DANS LA PREMIERE PERIODE
SUIVANT LA LIBERATION DE LA MACEDOINE (1944 - 1958)
(R é s u m é)**

Après la libération, se sont produits en Macédoine des changements fondamentaux dans tous les domaines de la vie sociale. Il faut donc, dans ce contexte, examiner aussi les changements survenus dans l'éducation et l'enseignement.

Le problème Fondamental qui se présent au nouveau gouvernement macédonien, dans la première période suivant la libération (de 1944-1958) a été l'insuffisance du cadre enseignant qualifié. C'est pourquoi il a fallu tout de suite s'engager dans la compétence organisée de celui-ci. Comme manière, dont on pouvait le plus vite possible amoindrir ce problème, furent les cours et tout de suite après la fondation d'écoles normales à Skopje, Chtir et Bitola.

Et bien que le nombre des élèves dans les écoles normales s'amplifiat d'année en année d'une manière permanente, quand même le nombre des élèves ayant terminé leurs classes était loin d'être suffisant ayant égard au nombre des instituteurs nécessaires. La nouvelle intervention du gouvernement macédonien fut dans L'organisation de cours d'été (durant les vacances estivales) concernant les instituteurs des classes inférieures, ainsi

¹⁸) Архив на Македонија, Фонд Министерство за просвета, Скопје, к. 78

que des cours pour les enseignants des classes supérieures des écoles primaires. Grâce à ces interventions le problème des cadres enseignants s'amoindrit considérablement en Macédoine.

Les mesures précédentes, qui, cependant jouèrent un rôle important dans du cadre enseignant, résolurent pas pour autant tout à fait le problème. Cela concernait surtout le grand besoin d'enseignants pour les classes supérieures des écoles primaires, qui exigeaient un plus haut degré de connaissances. Pour répondre à ces exigences, en 1947, fut fondée à Skopje la première Ecole normale supérieure en Macédoine. Plus tard des écoles normale supérieures furent fondées à Chtip (en 1959) et à Bitola (en 1964) De la sorte on réussit, non seulement à satisfaire au besoin de ce genre d'enseignants, mais aussi à améliorer leur structure de qualification.

Dans la période suivante, et surtout avec la réforme de notre système éducatif-enseignant en 1958, se sont produits aussi certains changements dans le cours des études des écoles normales supérieures, de sorte que ses institutions d'enseignement supérieur, en Macédoine, en 1961 se transforment en Académies de pédagogie - Elles existent encore actuellement comme telles.